



Književne novosti

Ivan Cankar: „Hiša Marije Pomočnice“. (Konec.) Jaz sam bi ugovarjal posameznostim z ozirom na umetniško kompozicijo, dvomil bi s psihologičnega stališča o opravičenosti te in one fantastne kombinacije, vendar je umotvor napravil name tak vtisk, da sem moral trpeti z nesrečnimi otroki, da sem se radoval nad ljubkim gostom-kanarčkom in se jezil nad surovimi gosti, prihajajočimi iz zunanjega sveta, dasi sem sam tam doma in dasi verujem le v to svetlo solnce. To je dokaz o umetniški sili našega umotvora, četudi vem, da so oddelki neenake plastične izrazitosti, in da se je Cankar tudi tu zopet izkazal v risanju nestalnega valovja duševnega življenja, to tembolj, ker si je izbral za predmet osebe, ki po svoji starosti in preteklosti, zlasti pa bolni konstituciji dopuščajo umetniku porabo vseh sil nebrzdane fantazije. In če je Cankar poslal med Slovence iz tujega sveta tako delo take vsebine, pač niti v sanjah ni mislil, da si pridobi kak gram popularnosti; po cvetočih solnčnih livadah sreče in življenja? Morda je kaprica, da si je sedaj izbral sobo v hiralnici, kjer umira štirinajstero nedoraslih deklic, ki se pokore za grehe svojih roditeljev. A ta belo pobeljena soba in te prerano dozorevajoče dušice so kakor zbirajoča leča, skozi katero gredo žarki raznih barv, svetli in umazani. Zunanje dejanje je seveda neznatno, a poleg vsega nam stopajo ta upala, bleda, smrti posvečena lica po svojih osebnostih in posebnostih plastično nasproti. Neprimerno bogatejše in pestrejše pa je gibko življenje njih misli; po tem življenju so zvezani ti otroci z drugo vrsto lic, ki le mimogrede telesno nastopajo na deskah. Mi dobro vemo, da so ta drobna telesca pred nami vela, z ranami pokrita, ali imamo sočutje z njih tragično usodo, ki je obenem resna tragika in globoka ideja našega umotvora. Ti nevedni in vendar mnogoizkušeni otroci žive v tem prostoru svoje srečno življenje, ker jih pravo življenje, katero oni imenujejo grobo in surovo, ker jih je vrglo sem na suhi prod, ni še poljubilo na tople ustnice; ti otroci sovražijo oni svet zunaj in se posmehujejo ljudem iz onega sveta, ker so neki slabi in smešni kakor nerodni otroci. A gorje, če ono sovraženo življenje poljubi takega otroka, če se maščuje, ker tedaj spozna stvor smrti, da že leži v rakvi, in biti živ zaprt v rakev, to je strašno, obupno. Tina se v tem spoznanju zastrupi. In vendar je tudi to bledo, mistično življenje surovo, polno grobe sebičnosti. Kanarček je seveda sorodnik teh bolnih bitij, saj je rojen v kletki, svojeglavni vrabec-anarhist pa naj se le ubije, ker mu ni lepo to bolno življenje. In čim bornejšje in enostavnejše je življenje teh stvorov, tem nebrzdanejšje je med življenjem in smrtjo frfetajoče fantastno življenje teh deklic, ob katerih nebrzdanosti je uveljavil Cankar ves svoj dar psihologičnega risanja. Seveda bi se dalo tuintam ugovarjati opravičenosti te ali one poteze z ozirom na kompozicijo, dvomiti bi mogel tupatam o psihologični vernosti in verjetnosti teh bujnih fantazmagorij, ali umetnik bi mogel ugovarjati z nepreračunljivostjo bolesterne domišljije teh svojih lic. Posebno umetno vrlino sem občudoval ob dejstvu, da nas pisatelj ne muči z nepregledno vrsto enakih prizorov, marveč nam privoščiči tupatam odpočitek na trdih tleh realnosti, da nas poteim tem više dvigne v sfere sanjavega in čuvstvenega življenja. V poslednjem oziru je seveda včasih prebogata, pregostobeseden, da se vendar zdi, kakor bi si človek težko iz zapisanih besed

ustvaril zaokroženo misel. Dasi se je tudi tu izkazal Cankar nadarjenega opisovalca psihičnega življenja, vendar so nekateri oddelki prizornega dejanja, dasi manj bleščeči, vendar veliko plastičnejši. Vse pa kaže, da je Cankar imel resne namene, pišoč svoje najnovejše delo, kjer je izključena vsaka frivolna misel. Da ni imel s tem namena, priboriti si pri Slovencih kak gram popularnosti več, to menda z gotovostjo smem trditi. Če ni imel resnejšega namena, gotovo je hotel, ker Cankar je včasih hudomušen, razjeziti svoje filistre in moraliste, morda tudi — če se ne motim — spraviti svoje rahločutne kritike v — zadrego. Zato pa te obžalujem, draga knjiga, ker občutila boš njih jezo; to pa si menda sama že čutila, ker si se oblekla v žalno obleko. Bodi prepričana o mojem sožalju!

Dr. Iv. Merhar.

Josip Kostanjevec: „Iz knjige življenja“, II. zvezek. Založil pisatelj. Tiskal R. Šeber v Postojni, 1904. — Da je Kostanjevec spreten pisatelj, to se je že dovoljkrat povedalo; da je marljiv, o tem priča naš „Zvon“; da je dober pisatelj, se — kolikor je v takih sodbah mogoče doseči sporazumljenje — priznava; da pa bi lahko bil še boljši pisatelj, to se menda doslej v tej zvezi še ni reklo. Pa je tako! Le prečitajte pazno pričujočo knjigo in potrdili mi boste.

Torej naša premisa je: „Kostanjevec je dober pisatelj“; dokazati je treba, da bi lahko bil še boljši. Kdor pa se ne zanaša na premiso, naj prebere še enkrat črtico v „Poštnem vozu“; kaj takega ne najde slepa kura, vulgo slab pisatelj. Komur pa so zrna premalo, ta bo priznal razvoju dejanja v romanu „Kotanijska elita“ (posebno v drugi polovici) vsekakor hvalo, češ, tu je sposobnost in rutina. — Ali naš dokaz? Teh devetih sestavkov, ki jih obsega knjiga, ne bom podrobno presojal; izluščil bom le dve, tri splošne posebnosti pisateljeve, ki si jih želim drugačne.

Kostanjevec bi rad, da bi ga smatrali za realista ali celo naturalista po poklicu; rad sproži priliko, da priznava svoje veroizpovedanje. Ker je slične svoje izjave napeljal v neposredni tok svojih spisov, mu s stališča tehnike ne bomo kaj prirekali. Sicer pa velja sledeče: realizem zagovarjati se dandanes pač pravi kamenje nositi na Grintavec, vendar je vobče morda dobro, povedati isto resnico po večkrat na leto; vsekakor pa je načelna napaka, da veljajo za realiste redno le tisti, ki slikajo nenravnost, in da so oni moralisti, idealisti in ne vem še kaj, ki kažejo človeka, kakršnen bi moral biti. Prav ni niti eno niti drugo. „Življenje, resnično življenje nam slikaj pisatelj,“ tako pravi karikovani profesor Traven na str. 225., načelen idealist; tako mislijo tudi njegovi zelo naturalistični družabniki, samo da Traven zahteva, da se ženske — saj okoli njih se suče svet — slikajo samo kot poštene, kakršne so, dočim tovariši menijo, da so vse malovredne.

Ni naš poklic, da bi branili ali napadali človeštvo vobče in slovensko ženstvo posebej — prave bisere in prave gnilobe najdemo v bajti, v palači in v malomestni hiši; kar pa se tiče pisateljske teorije, je baš ona zahteva „slikaj resnično življenje“ marsikateri pisateljski koleselj porinila v jarek ponesrečenosti. Da se življenje ne sme umevati le kot grdo življenje, to je pripomnil Traven čisto prav in Kostanjevec mu je s temi besedami nehote položil v usta ugovor, ki podere neizogibno realizem kot realizem le teme; prav tako pa bi bil seveda Travnov idealizirajoči realizem enostranski in napačen. Kam naj se torej obrnemo? Saj nas ne zadovolji niti eno niti drugo! Najpreprosteje bi bilo, da se združita obe struji; ali združitev postane nemogoča v tem trenutku, ko se dotičnik zaveda, da je i eno i drugo — struja; nehote postane strankarski. Vzrok v nesporazumljenju tiči v sledečem: Jaz trdim, naj se to tudi komu zdi čudno, da je pravilo „pisatelj slikaj resnično življenje“ vsaj za duševno življenje neizvedljivo in zato napačno. In hvala vsem deveterim